

4.4.2018

Eduskunta
Työelämä ja tasa-arvovaliokunta

HE 16/2018 Hallituksen esitys laiksi asiakkaan valinnanvapaudesta sosiaali- ja terveydenhuollossa ja eräiksi siihen liittyvistä laeista

Julkisten ja hyvinvointialojen liitto JHL ry kiittää mahdollisuudesta kertoa näkemyksensä valinnanvapauslaista.

Julkisten ja hyvinvointialojen liitto JHL ry toteaa, että sosiaali- ja terveystieteiden tutkimus sinällään on perusteltu, mutta sille asetetut tavoitteet eivät toteudu hallituksen esityksessä. Lain valmistelu itsessään on ollut poukkoilevaa eikä eri vaiheissa tehdyistä muutoksista ole saanut selkeästi tietoa, vastoin viranomaiselta laissa edellytettävää avoimuutta ja hyvää tiedonvälitystapaa. Vaikka muutoksia aiempaan HE47/2017 esitykseen on tehty, eivät muutokset JHL:n mielestä poista lakiesityksessä edelleen olevia ongelmia.

Maakuntien itsehallinnollinen asema

Maakunnille annetaan lakiesityksessä vastuu palvelujen järjestämisestä ja valvonnasta. Samalla kuitenkin sidotaan kädet sen suhteen, miten ja millä resursseilla palvelut järjestetään. Lakiesitys esimerkiksi määrittelee sote-keskuksen vähimmäiskoon ja mihin palveluihin ja keille asiakasasetteita on annettava. Julkisella sektorilla on viime kädessä vastuu kansalaisten sote-palveluista, mikä aiheuttaa sekä päällekkäisiä kustannuksia että ongelmia oman tuotannon kehittämisessä resurssien vähäisyyden vuoksi.

Tukipalvelut ovat olennainen osa sote-palveluita, mutta niiden asema on jäänyt maakuntalaissa epäselväksi. Tukipalveluissa työskentelee merkittävä määrä henkilöstöä, joiden asema muutoksessa on auki. Tukipalvelut on voitava järjestää maakunnassa siten, että palvelut ovat kokonaisuudessaan hallittavissa. Aito demokratiaan nojautuva perustuslain tarkoittama itsehallinto edellyttää mahdollisuutta päättää itse niin rahoituksesta kuin siitä, miten palvelut maakunnan alueella järjestetään alueen tarpeet huomioiden.

Jotta maakunta pystyy aidosti toteuttamaan itsehallinnollista tehtävää, **JHL edellyttää, että maakunnilla on oltava vahvempi päätösvalta palveluiden järjestämisestä sekä verotusoikeus. Verotusoikeus on kirjattava maakuntalakiin.**

Naisten työmarkkina-asema heikkenee

Sosiaali- ja terveysalan työntekijöistä 90 prosenttia on naisia, joten henkilöstövaikutukset kohdistuvat nimenomaan naisiin. Valinnanvapauslailla siirretään kymmeniä tuhansia sosiaali- ja terveysalan ammattilaisia uudelle työnantajalle. Yksityisen sektorin työsuhteen ehdot ovat heikommat, mikä tarkoittaa naisten heikompaa työmarkkina-asemaa ja samalla köyhyysriskiä. Samanaikaisesti valmisteilla olevilla työainsäädännön muutoksilla ollaan siirtämässä entistä enemmän valtaa paikallisen tason työnantajalle, mikä edelleen heikentää yksittäisen työntekijän asemaa. Sote-uudistuksella heikentää naisten ja miesten välistä tasa-arvoa. Mikäli sote-uudistus toteutuu, on tasa-arvolain hengessä seurattava, mitä vaikutuksia sillä on (naisten) työsuhteisiin. **Työnantajilta on vaadittava vastuuta työsuhteiden laadusta ja työhyvinvoinnista ja uudistuksen seurannassa on kiinnitettävä huomiota myös tähän.**

Valinnanvapauslain aikataulu on edelleen epärealistinen

Maakunta- ja sosiaali- ja terveysuudistus on niin perustavanlaatuinen muutos nykyiseen järjestelmään, että sitä ei pidä ottaa täysimääräisesti käyttöön yhtäaikaaisesti. Nykyiseen lakiesitykseen kirjoitettu vaiheistus ei ole riittävä, vaikkakin parannus edelliseen esitykseen. Asiakasseteli ja erityisesti henkilökohtainen budjetti ovat sekä asiakkaille että työntekijöille vielä vieraita ja vaativat molemmilta osapuolilta uudenlaista osaamista. Ensin on syytä käydä läpi pilottien tulokset ja tehdä vasta niiden perusteella mahdollisesti tarvittavat muutokset. **JHL esittää, että lain voimaantulon siirtymäsäännöksiä §86 ja §87 muutetaan siten, että valinnanvapauslaki henkilökohtaisen budjetin ja asiakassetelin osalta on otettava käyttöön aikaisintaan 1.7.2021 pilottien arvioinnin jälkeen.**

Valinnanvapaus ei ole aitoa

Maakunnat ovat keskenään erilaisia eikä sama malli toimi kaikkialla. Suuret terveysalan yritykset valtaavat markkinat ja kokonaisulkoistukset romuttavat valinnanvapauden. Valinnanvapaus edellyttää objektiivista faktoihin perustuvaa tietoa valinnan tueksi, riittävä neuvontaa ja tarpeeksi osaavaa asiakasta. Oikeiden laatumittareiden löytäminen valinnan tueksi on haasteellista, koska edes pelkät luvut asiakastyytyvyydestä, leikkauksen jälkeisistä komplikaatioista tai hoitoon pääsyn ajoista eivät kerro tilannetta lukujen takana. Tiedon on myös oltava selkokielistä.

Ruotsin kokemukset osoittavat, että palveluita käyttävät eniten ne, jotka eivät palveluita välttämättä tarvitse. Sosiaali- ja terveyspalvelut ovat peruspalveluita eivätkä kulutushyödykkeitä. **Valinnanvapaus edellyttää testattuja toimivaksi osoitettuja objektiivisia mittareita, joita on helppo lukea. Valinnanvapaus voidaan ottaa käyttöön vasta, kun mittaristo on olemassa.**

Palvelujen integraatio ei toteudu

Sosiaalityön osuus on uudessa lakiesityksessä vähentynyt entisestään. Sote-uudistuksen tavoitteena ollut sosiaali- ja terveyspalveluiden integraatio ei toteudu, kun sote-keskuksessa on tarjolla sosiaalipalveluiden osalta vain neuvontaa. Integraatio on erityisen tärkeää heikommassa asemassa oleville paljon palveluita tarvitseville henkilöille ja heidän osaltaan tilanteeseen ei ole tulossa parannusta. Maakunnan liikelaitoksen sosiaalityön on tarkoitus jalkautua sote-keskuksiin. Miten, millä laajuudella ja millä resursseilla tämä tapahtuu, on epäselvää. Sote-uudistus uudistaa käytännössä vain terveyspalvelut ja rehellisempää olisi puhua terveyspalvelu-uudistuksesta. **Sosiaalipalveluihin on varattava maakunnille riittävästi resursseja ja sote-keskuksessa annettavan neuvonnan sisältö ja neuvontaa antavan henkilön kelpoisuudet on määriteltävä §32 kirjattavaksi. Ohjausta ja neuvontaa voi antaa sosiaali- ja terveysalan ammattihenkilö.**

Palveluketjut pirstoutuvat

Uusikaan lakiesitys ei tuo muutosta siihen ongelmaan, että palveluketjut pirstoutuvat edelleen. Asiakas saa sote-keskuksesta ainoastaan perustason (terveyden)hoidon. Enemmän tai vaativampia palveluita tarvitsevat ohjataan maakunnan liikelaitokseen, josta tarvittaessa esimerkiksi asiakassetelillä ostamaan palveluita muualta. Asiakkaan kokonaisvaltainen hoitovastuu on nimellisesti maakunnalla, mutta käytännössä hajanaisten palveluketjun valvominen on vaikeaa ja vaatii osaamista sekä resursseja, joita maakunnalle pitää varata riittävästi. **Palveluketjun toimivuuden varmistamiseksi JHL edellyttää, että maakunnalla on oikeus rajoittaa asiakassetelien ja henkilökohtaisen budjetin myöntämistä ja §24 muotoilu muutetaan kuulumaan:**

”Maakunta saa rajata asiakassetelin käyttöönoton laajuutta kussakin 1 momentissa tarkoitetussa palvelussa, jos se on välttämätöntä tarpeellista palvelukokonaisuuksien toimivuuden tai palvelujen kustannustehokkaan järjestämisen perusteella.”

Sote-uudistus siirtää verorahoja yksityiselle sektorille

Myös yksityiset sote-palvelut tullaan tuottamaan pääosin verorahoilla. Valinnanvapauslaki siirtää merkittävästi julkista rahaa yksityiselle sektorille ja samalla julkisen sektorin päätösvallan ulkopuolelle.

Lakiesityksessä on pyritty varmistamaan se, että yritykset noudattaisivat vastuullista veropolitiikkaa. Kuitenkin veroja voi vältellä myös laillisesti. Tähän ei maakunnalla ole mitään mahdollisuutta puuttua. JHL ihmettelee miten uudistuksen lainsäädännössä ei määritellä, sitä, milloin yhteisöt ovat verotuksessa suomalaisia. Yrityksiä pitää verottaa siellä, missä ne toimivat. **Esitämme, että yksityisten sote-yritysten voitontavoittelua tulee rajoittaa esimerkiksi yhteiskunnallisten yritysten toimintaperiaatteiden mukaan.**

Sosiaali- ja terveysuudistusta on tehty useita vuosia ja erilaisilla malleilla ja erityisesti perusterveydenhoidon palveluissa on suuria eroja maan eri osissa. Uudistus sinällään voi olla tarpeellinen. JHL ei kuitenkaan näe, että tämä HE 16/18 täyttää uudistukselle asetetut tavoitteet. Esitys toimii kuitenkin hyvänä pohjana, jota on syytä vielä täydentää.

Julkisten ja hyvinvointialojen liitto JHL ry

A handwritten signature in blue ink, appearing to read 'Päivi Niemi-Laine'.

Päivi Niemi-Laine
puheenjohtaja

Håkan Ekström
toimialajohtaja

Lisätietoja: erityisasiantuntija Sari Bäcklund: sari.backlund@jhl.fi